

Činjenica da hrvatski jezik i književnost postoje, predaju, izučavaju se i izvan Hrvatske uglavnom je poznata. U novije vrijeme, položaj u kojemu se inozemna kroatistika nalazi nije rijetka tema čak ni u hrvatskim medijima, poslovično nezainteresiranima za takve diskurse. Prosječni će se, međutim, čitatelj teško oteti dojmu da je riječ o nečem teško shvatljivom, gotovo o višeglavom čudovištu, budući da se u pravilnim razmacima najavljuju velike stvari, nakon kojih se, pak, rijetko mogu nazrijeti konkretni rezultati. I svejedno je pritom je li riječ o velikom skupu uglednih stranih kroatista u Zagrebu, novinarski popraćenom tek pokojom crticom, ili povijesnom predstavljanju hrvatske književnosti na Sajmu knjiga u Leipzigu, nakon kojeg u široj hrvatskoj javnosti ostaje tek gorak okus obračuna spisateljskih taština.

Naravno, čim je nešto medijski prisutno na taj način, sva je prilika da je to u jako dobrom ili jako lošem stanju. Situacija kroatistike u inozemstvu, prevladavajući je stav, vrlo je zabrinjavajuća. Razlozi se traže kojegdje, suvisla rješenja predlažu rjeđe.

Treba priznati da odgovor na pitanje kakav je zaista položaj kroatistike u inozemstvu, odnosno u Njemačkoj, što nas ovdje prvenstveno zanima, nije nimalo jednostavan. Uzroka je svakako čitav niz, a moguća rješenja nisu jednostavna, niti nadohvat ruke. Ipak, prije kratkoga pogleda u povijest, recimo da taj položaj jest zabrinjavajući, ali nipošto katastrofalan, dok u nekim aspektima ostavlja i razloga za optimizam. U traženju uzroka, dobro je imati na umu i neke fenomene koji određuju općenit položaj književnosti u današnjem svijetu, poput globalizacije i komercijalizacije, a zatim čitav niz užih problema, od sveučilišnih reformi i politike, povijesnog konteksta raspada Jugoslavije i europskoga integriranja... Sve je jasnije da filologija u tim raspravama postaje ponajviše objekt, umjesto subjekt, odnosno argument. Pojednostavljeno rečeno, sama estetska vrijednost hrvatske književnosti

vrlo je nisko na hijerarhijskog ljestvici činitelja koji određuju kakav će biti njen položaj na stranim sveučilištima.

Akademski položaj kroatistike neodvojivo je vezan uz širi korpus slavistike. Položaj sveukupnog znanstvenog i sveučilišnog izučavanja i podučavanja slavenskih jezika i književnosti neposredni je okvir, a umnogome i generator položaja kroatistike. A situacija u kojoj se hrvatska književnost u otprilike dva stoljeća postojanja slavistike u Njemačkoj nalazila varirala je i to u tolikoj mjeri da bismo gotovo mogli reći da je povijest kroatistike u Njemačkoj u svojim okvirima jednako burna kao i povijest Hrvatske u svome diskursu. Načelno bismo tu povijest mogli podijeliti u nekoliko faza, ovisno o tome što uzimamo kao kriterij i predmet promatranja. S jedne strane, analiziramo li promjene u slavistici, mogli bismo devetnaesto stoljeće u Njemačkoj proglasiti vremenom slavenske filologije kao cjeline, a dvadeseto stoljećem nacionalnih filologija. Prva je generacija, čiji je predstavnik u zadnjoj fazi bio i Vatroslav Jagić, određivala je kao predmet svog interesa prvenstveno cjelinu slavenskoga kompleksa, sa središtem na starocrkvenoslavenskome jeziku i pripadajućoj mu kulturi. Na prijelazu stoljeća, sve veću ulogu počinju igrati nacionalne filologije, da bi se kroz dijakronijsku primjenu povijesno-političkih paradigmi (revolucije, svjetski ratovi, blokovska podjela svijeta...), kroz veći dio stoljeća oblikovao sustav studija slavenskih jezika koji je u svom središtu imao ruski jezik i književnost, oko kojega su, i dalje uživajući blagostanje solidnoga interesa (baziranog, osim na rastućem interesu za strane jezike i književnost, prije svega na društveno-političkome kontekstu) svoje mjesto nalazile polonistika, bohemistika, kao i hrvatska filologija, unutar jugoslavistike ili zlosretne kovanice „serbokroatistika“, o čemu će još biti riječi, kao i o trećoj epohi, ovoj koja je počela krajem dvadesetoga stoljeća, te je još u formativnoj fazi. Drugi način kako bismo mogli sagledati povijest predavanja hrvatske književnosti i jezika u Njemačkoj svojevrsna je mikrorazina, na kojoj bismo, unutar svih spomenutih promjena u poziciji i shvaćanju cjelokupne slavistike mogli promatrati promjene položaja same kroatistike. Ovdje pak politički položaj Hrvatske pruža i okvir i uzrok zbivanja s kroatistikom na njemačkim sveučilištima, pa se tako

posljednjom prijelomnicom može odrediti stjecanje hrvatske državnosti krajem prošloga stoljeća. Dotada je, naime, hrvatska književnost rjeđe proučavana samostalno, a češće unutar spomenute serbokroatistike/jugoslavistike. Tako su i predavačka mjesta, naročito lektorati, delegirani iz Jugoslavije, zaposjedani nerijetko po sveprisutnom „republičkom ključu“, pa je i predavani program gotovo u sto posto slučajeva ovisio prvenstveno o osobi, nacionalnosti i preferencijama predavača, te se pod potpuno istim naslovom na raznim sveučilištima predavala umnogome različita materija. Takva je situacija, načelno, odgovarala i njemačkoj i jugoslavenskoj strani, što iz praktičnih, što ih društvenih, političkih i ideoloških razloga, a isti razlozi dovode do toga da hrvatsko državno osamostaljenje na ovu, ponavljamo, dotada mahom politikom uvjetovanu razinu, ima bitno sporiji učinak od ranijih političkih promjena. Tako bismo mogli zaključiti da u oba sustava dijakronijskog promatranja položaja kroatistike u ovom trenutku nailazimo na svojevršno prijelazno razdoblje, što uz ranije spomenute šire fenomene dovodi do toga da je odgovor na pitanje o današnjem položaju kroatistike na njemačkim sveučilištima poprilično zamršen i teško dokučiv.

Pokušajmo ipak pronaći taj odgovor. Položaj kroatistike na njemačkim sveučilištima, već je rečeno, ovisan je u prvom redu o položaju slavistika. I upravo ovdje leži prvi razlog za zabrinutost, budući da stanje studija slavenskih filologija možda nikada nije bilo teško kao zadnjih godina. Posljedica je to niza činitelja, od kojih niti jedan nije niti specifično njemački, još manje ekskluzivno vezan uz slavistiku, međutim upravo u toj se kombinaciji vrlo razorno ispoljavaju. Prije svega, riječ je o fenomenu okretanja društvenog, medijskog, pa i financijskog interesa od društvenih i humanističkih prirodnim, tehničkim i medicinskim znanostima, proglašenim korisnijima, životno važnima, financijski probitačnijima (ovo posljednje svakako i jesu). Smanjen interes za humanistiku općenito još je radikalniji u slučaju slavistike, jer se spomenutom razlogu dodaje još jedan, specifičan: svoj je vrhunac slavistika doživjela u doba hladnoga rata, kada je prostor s druge strane željezne zavjese bio geostrateški zanimljiv, egzotičan, drugačiji, nekima politički privlačan, a opet bogat kulturom i književnošću, što je rezultiralo i velikim zanimanjem za studij

slavenskih jezika i kultura, čineći tu studentsku populaciju zanimljivom mješavinom heterogenih pozadina i motiva. (Sličan ćemo fenomen na mikrorazini primijetiti i za južnoslavenski prostor ne tako davnih ratnih devedesetih kada je dijelom i zbog stalne prisutnosti u medijima i tragične sudbine, i Hrvatska postala mnogo popularniji predmet istraživanja i studija nego što je bila prije, a pogotovo nego što je postala smirivanjem situacije. Žarište se pozornosti prebacilo drugamo, primjerice, na arapske zemlje, što i danas raznim orijentalnim studijima daje nezanemariv vjetar u leđa). Obratom nakon pada istočnoga bloka, izgubili su se mnogi vanjski poticaji za studij slavistike, a oni koji su ih zamijenili (u prvom redu veliki broj novih useljenika iz zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza i Poljske koji na nekim sveučilištima čine veliku većinu studenata slavistike) nisu ni izbliza toliko snažni, te dolazi do osipanja broja studenata. To nas pak približava drugom kompleksu problema: snažnoj komercijalizaciji sveučilišnoga života u Njemačkoj. Pojave poput elitnih sveučilišta, obveznog plaćanja studiranja za sve i uvjetovanja financijskih temelja opstojnosti studija brojem studenata dovode do toga da male znanosti i studijske grane proživljavaju teške trenutke. U takvoj situaciji, u kojoj se broji svaki student, diplomand i doktorand, te se na osnovi toga dodjeljuju sredstva i prostor u sveučilišnom životu, teško je posvetiti se svim onim malim činiteljima znanstvene i duhovne klime koji su Njemačku činili onim što je bila i još uvijek jest, a čega je samo jedan mali dio i to da je Njemačka tradicionalno domovina najvažnije svjetske slavistike (barem među neslavenskim zemljama).

Kao posljedica svega toga, dolazi, prije svega, do velikih kvantitativnih redukcija na odsjecima slavenskih filologija: neki su potpuno ukinuti, neki osakaćeni ukidanjem katedri, smjerova, profesura, lektorata i materijalnih sredstava do te mjere da su svedeni na puko preživljavanje, dok je dio onih sretnijih nastavio funkcionirati u svijesti svih tih zapreka. Tek je sićušna manjina uspjela i nove okolnosti iskoristiti, te i u novim okolnostima profitirati. Osim toga, došlo je do novog unutrašnjeg pregrupiranja, pa na važnosti dobivaju interdisciplinarni studiji, pogotovo u kombinacijama isplativima s tržišnog gledišta, poput suradnji s ekonomskim, pravnim

i političkim studijima. Studij jezika, čini se, razumljivo, postaje dominantan dio u odnosu na književnost, dok je rusistika zadržala svoju ključnu poziciju. Polonistika joj se približava, a male su filologije, kojima, naročito po raspadu zajedničkog južnoslavenskog diskursa pripada i kroatistika ostale prilično u drugom planu. Uz to ide sveprisutna potreba šire specijalizacije, pa su i slavisti primorani baviti se s nekoliko filologija paralelno. Naravno, sve rečeno mora se odraziti i na kvalitetu proučavanja i podučavanja slavenskih jezika i književnosti.

Kada se u hrvatskoj javnosti govori o položaju hrvatske kulture u inozemstvu, nerijetko se ovaj dosada prikazani kontekst posve zanemaruje. Ne poznavajući ga, lako se dati zavesti, povesti za bombastičnim teorijama, jer bez toga konteksta razlozi opadanje broja kroatističkih centara i narušen položaj strane kroatistike toliko su nejasni i mistični, da ih je doista moguće razumjeti tek kroz neku vrstu teorije zavjere. Promatra li se, međutim, položaj hrvatske književnosti na njemačkim sveučilištima u cjelini njemačke slavistike, na mnoga pitanja dobit ćemo sasvim jasne odgovore. Tek je s tim predznanjem moguće ući u pokušaj razumijevanja specifičnosti položaja kroatistike, i posljedično, u traženje mogućih rješenja i prijedloga za budućnost.

Već je spomenuto da razloga za zabrinutost ima. Uzroke većem dijelu njih već smo pokazali kroz širi slavistički kontekst. Pređemo li na mikrorazinu, naći ćemo ih još, ali ćemo primijetiti i nemalo povoda optimizmu. Nezahvalan pokušaj procjene otkrio bi, naime, da je kroatistika u Njemačkoj, dakako, u lošijem položaju od rusistike, polonistike, bohemistike, što je sasvim prirodno. Već bulgaristika, međutim, nije u znatno boljoj situaciji, dok je srbistika i u nešto lošijoj. S druge pak strane proučavanje jezika i književnosti Ukrajine i Slovačke, a o Bjelorusiji, Makedoniji, Sloveniji da i ne govorimo, u još je mnogo težoj situaciji (pri čemu ipak treba imati u vidu da se u većini spomenutih slabije pozicioniranih filologija radi o sasvim novim granama, bez uporišta u inerciji tradicije). Dakle, s obzirom na veličinu zemlje i književnosti, niti u ovakvom prikazu stanje nije alarmantno. Takvim se doima prije svega iz razloga što je, nominalno gledano, prije desetak i više godine na teritoriju Njemačke postojalo

znatno više instituta čiji je kurikulum, pa makar i u minimalnoj mjeri, obuhvaćao i kroatistiku. Statistika, ipak, vara. Zbog već objašnjenog drugačijeg ustroja slavistika, a najviše stoga što se pod kroatistiku, bez obzira na stvaran sadržaj, računala svaka jugoslavistika/ srbokroatistika, što nije nikada bilo sasvim istovjetno. Iako ovdje nije namjera ulaziti u zamornu i besmislenu raspravu kojom se napada ili dokazuje postojanje nečega tako očitog kao što je hrvatski jezik, potrebno je, budući da je to neizostavna točka u određivanju položaja hrvatske književnosti u inozemstvu, posvetiti pokoju riječ fenomene „s(e)rbokroatistike“. Riječ je o klasifikatorskom pojmu, koji izvire iz njemačkog termina za „srpskohrvatski“ („serbokroatisch“), pa tako, dakle, o njemačkom proizvodu. Izraz „serbokroatisch“ uveli su njemački filolozi sredinom 19. stoljeća slijedeći Herderovu doktrinu o „Sprachnationen“, blisku i vodećim južnoslavenskim misliocima toga vremena. Pokazao je, posebice s obzirom na priličnu nejasnoću označenoga, nevjerojatnu žilavost i izdržljivost. Naročito se to odnosi na jugoslavensko vrijeme, kada je odgovarao i jugoslavenskoj ideologiji, i idealiziranoj slici Jugoslavije u brojnih Nijemaca, a svakako i praktičnim razlozima. Ti su praktični razlozi i danas vrlo važni. Vjerojatno ponajprije u njima treba tražiti objašnjenje za pojavu da je u Njemačkoj vrlo malo katedri koje se bave samo hrvatskom književnošću (ali i srpskom, a o bosanskohercegovačkoj ili crnogorskoj da i ne govorimo), i da se većina odsjeka snalazi već poznatim „BKS“ (Bosnisch-Kroatisch-Serbisch) nazivom, ili bilo kojom od varijacija, tih triju imena i pratećeg interpunkcijskog aparata. Hoće li osamostaljenje Crne Gore situaciju još zakomplicirati, ostaje da se vidi. Radi se, naime, o jednostavnoj činjenici da je, i danas, isto kao što je bilo za postojanja SFRJ (s tim što je tada opravdanje za to postojalo u dominantnoj društveno-političkoj praksi i ideologiji) mnogo lakše zaposliti jednoga lektora da u jednoj predavaonici drži jezične vježbe skupini studenata, nego zaposliti tri lektora, zaposjesti tri predavaonice, formirati tri skupine studenata. Naravno, važan je i argument da je takav zbroj triju jezika i književnosti ipak u spomenutoj akademskoj tržišnoj utakmici osjetno konkurentniji nego što jedna filologija pojedinačno .

Dosad eksplicirani dio je razjašnjavajući okolnosti, u najvećem dijelu slučajeva ukazivao na teškoće. Stvari, naglasimo ponovno, nisu samo crne, možda nisu uopće crne. Hrvatski se jezik i književnost u ovome trenutku predaju na petnaestak njemačkih sveučilišta (točan je broj gotovo nemoguće utvrditi zbog manjkave razmjene informacija, konstantnih promjena, te nemogućnosti da se u svakom od slučajeva pronikne u ono što se skriva iza „BKS“ naziva katedri i kolegija). U svakome slučaju, od Freiburga i Konstanz na jugu do Göttingena i Oldenburga na sjeveru održava se čitav niz predavanja, seminara i vježbi koje, kako se može utvrditi i površnom pretragom internetskih stranica, bave najrazličitijim segmentima hrvatske filologije, proučavajući ih raznim metodama i u šarenom opsegu. Lepeza tema obrađenih tijekom jedne akademske godine na njemačkim sveučilištima ne zaostaje bitno za ponudom na nekom od hrvatskih fakulteta, što je u svakom slučaju informacija koja veseli. Ne treba, međutim, nikako odmah pomisliti da to kroatistiku u svim tim središtima čini i jezgrom studija. Naprotiv, njen udio u studiju drastično varira od sveučilišta gdje se ona može odabrati kao centralni dio studija na svim razinama, do onih na kojima ona služi kao fakultativna opcija za naročito zainteresirane studente, te popunjavanje satnice i kapaciteta nastavnoga kadra. Broj studenata je također teško, gotovo nemoguće procijeniti, jer je osim svih spomenutih nepoznanica, nejasnoća i promjena sasvim različit i stupanj kojim se oni bave hrvatskim jezikom i književnošću, pa tako neki doktoriraju na kroatističkim temama, ali ima i onih koji će tijekom cijeloga studija pohađati jedno komparatističko predavanje ili pokoji semestar jezičnoga tečaja. Sasvim gruba procjena mogla bi se zaustaviti na 100-200 njemačkih studenata koji dolaze u dodir s hrvatskim jezikom i književnošću svaki semestar. Naravno, posebno su spomena vrijedni oni koji su odabrali kroatistiku za predmet specijalizacije, te o njoj pišu doktorske odnosno magistarske radove. Takvih je, naravno, bitno manje. Za ilustraciju, na Sveučilištu u Oldenburgu bilo ih je u proteklih 10 godina svega 5. I dalje je, međutim, na državnoj razini riječ o zavidnim brojkama, budući da je svatko od njih potencijalni nastavljatelj duge tradicije njemačkih kroatista. Ovdje dolazimo, čini se, do ključnoga pitanja: ima li kroatistika razloga očekivati da će se ta tradicija nastaviti, odnosno da će biti

dovoljno zainteresiranih mladih znanstvenika i instituta i radnih mjesta za njih. Odgovor na drugi dio pitanja je, kako prethodne informacije daju naslutiti, mnogo upitniji od prvoga, na koje se nedvojbeno može kimnuti glavom. Primjeri s mnogih njemačkih sveučilišta pokazuju da interes za kroatistiku postoji. Sam način pojavljivanja tog zanimanja bitno je, uzmemo li književnu granu za primjer, drugačiji nego u slučaju ruske, poljske ili češke. Radi se, naime, o tome, da je nemali dio studenata slavenskih književnosti upisao studij očaran djelima Dostojevskoga i Sorokina, Miłosza i Olge Tokarczuk, Hašeka i Kundere. S druge pak strane, teško je povjerovati da broj onih koji su se za studij slavistike odlučili zbog Držića, Krleže ili Jergovića nije moguće nabrojati na prste na rukama. Pojava o kojoj govorimo nije u većoj mjeri posljedica zbivanja s hrvatskom književnošću na njemačkim sveučilištima, ali je jedan od ključeva razgovora o njoj. Hrvatska je književnost (kao uostalom i film, glazba, likovna umjetnost...) u Njemačkoj uglavnom slabo do nikako poznata (do te mjere da je široj javnosti najpoznatiji hrvatski autor, to jest autorica, mlada Marica Bodrožić, koja živi u Njemačkoj i piše na njemačkom, kao što je to slučaj i s njezinim bosanskim kolegom Sašom Stanišićem). Razloge tome nije potrebno opsežno elaborirati, o pojmovima kulturnoga marketinga i društveno-političkih aspekata prezentacije umjetnosti piše se i govori naširoko, kao i o potrebi prevođenja hrvatske književnosti na strane jezike. Dakle, prosječan student susreće se s hrvatskom književnošću u nekoj fazi studija kao s nečim nepoznatim (a uglavnom je slično i s jezikom, isključivši ipak ne preveliku skupinu studenata slavistike iz redova potomaka „gastarbajtera“ s područja bivše Jugoslavije), ali se određeni broj njih ipak na određeni način zaljubljuje u nju u tolikoj mjeri da ju je spreman odabrati za svoj životni poziv (naravno, slično se događa i s drugim književnostima). I iskustvo autora ovoga teksta, što stečeno kroz rad s vlastitim studentima, što kroz društvene kontakte i proučavanje iskustava drugih kolega otkriva izrazito pozitivnu recepciju brojnih djela i autora iz korpusa hrvatske književnosti, kako onih od kojih se to „očekuje“, poput Držića, Krleže, Andrića, Slamniga, tako i nekih koji se niti u Hrvatskoj ne mogu podičiti „zvjezdanim“ statusom i brojnim čitateljstvom. Potencijal je, očito, golem i tek čeka

potpuno ispunjavanje. Veliki korak na tom polju učinjen je upravo prije nekoliko tjedana, na što ćemo se još vratiti.

Za cjelovitu sliku aktivnosti na polju kroatistike na njemačkim sveučilištima valja dodati i živost znanstvenoga života, počevši konferencija i ciklusa predavanja (bilo čisto kroatističkih, bilo onih usmjerenih na cijeli „BKS“ ili općeslavenski korpus) iza kojih, naravno, najčešće ostaju i zbornici. Iako znanstveni kroatistički časopis na njemačkom jeziku ne postoji, te je portal na kojemu ovo čitate prvi južnoslavistički pokušaj te vrste, česti su prilozi o hrvatskoj književnosti u vodećim njemačkim slavističkim i književno-znanstvenim/jeziskoslovnim časopisima, kakvi su *Zeitschrift für Slawistik*, *Die Welt der Slaven*, *Zeitschrift für Slavische Philologie*, *Zeitschrift für Balkanologie*, *Kritikon Litterarum* i drugi. Naravno, njemački su kroatisti aktivni i u hrvatskim časopisima. Dodamo li tome da je, zahvaljujući već spomenutoj tradiciji predavačka i istraživačka struktura kvalitetna mješavina doajena i mladih inovativnih entuzijasta, prvi dojam o problematičnom, gotovo kriznom stanju u kojemu se nalazi kroatistika na njemačkim sveučilištima poprima svjetlije boje.

Još je jedna dimenzija kojoj valja posvetiti nekoliko riječi, a također odudara od sivih tonova koji inače u ovakvim analizama prevladavaju. Riječ je o tome da je kroatistika, prvenstveno u svome književnome polju, što uslijed postmodernoga naglaska na interkulturalnom pluralizmu, što uslijed spomenutih filtriranja unutar akademske slavistike u Njemačkoj, a ponajprije, dakako, kao posljedica političkog osamostaljenja, ono što je izgubila smanjenjem studentske populacije nadoknadila izgrađujući i osvježujući svoj identitet i postavši, iako malena i ne pretjerano široko rasprostranjena u javnosti, sasvim jasna činjenica filološkoga života, s uglavnom jasno omeđenim područjem i sustavom vrijednosti, isplivavši time iz nejasnog polja jugoslavistike. Ovaj se proces očituje i na svakodnevnoj, praktičnoj razini: u jasnoj i ciljanoj brizi hrvatske kulture i države za njemačku i općenito stranu kroatistiku, o čemu će još kratko biti riječi.

Moglo bi se, dakle, rezimirati, da položaj kroatistike na njemačkim sveučilištima nudi istovremeno razloge za zabrinutost i zadovoljstvo. Zabrinutost zbog smanjenja broja središta na kojima se predaje i broja studenata, te zbog neizvjesne budućnosti svih malih studijskih predmeta, pa tako i slavistike. Zadovoljstvo pak nudi i dalje priličan broj mogućnosti bavljenja njome, a prvenstveno kakvoća „proizvoda“, kako znanstvenog tako i predavačkog, te učvršćivanje njezina identiteta i prisutnosti.

Za kraj, vrijedi pokušati razmisliti što bi se moglo učiniti kako bi se zadovoljavajući elementi učvrstili, a zabrinjavajući izgubili na važnosti. Budući da je na procese u njemačkom društvu i sveučilišnom životu nemoguće utjecati, valja se pozabaviti onim što je moguće učiniti na polju kroatistike. Prije svega, pohvalna je suradnja koja već sad postoji između brojnih hrvatskih ustanova, prije svega Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, i njemačkih kroatistika. Te se veze očituju kroz niz događanja u Hrvatskoj na koje su pozivani i njemački kroatisti, kao i kroz sudjelovanje hrvatskih znanstvenika u radu njemačkih sveučilišta, zatim kroz stipendije, donacije knjiga, kao i stručnu kolegijalnu suradnju. Ono o čemu bi hrvatska država, to jest njezini predstavnici na ovome području, dakle, prije svega Ministarstvo znanosti, trebali uzeti u obzir jest promišljanje strategije zastupanja hrvatskog jezika i književnosti na njemačkim i drugim stranim sveučilištima. Mišljenje je brojnih njemačkih kroatista da bi smisleno bilo pokušati opredijeliti se za ona središta u kojima kroatistika ima dobru perspektivu, proglasiti ih prioritetom, te podupirati još snažnije i ciljanije, po mogućnosti izvući iz ponešto nesretne BKS kombinacije. Dakako, to nipošto ne znači da sve one centre koji ne budu proglašeni prioritetnima valja zaboraviti, naprotiv. Čini se da se događaji i razvijaju upravo u tome pravcu, pa se već sada, samo godinu-dvije nakon početka spomenute bolonjske sveučilišne reforme može detektirati nekoliko trendova: prije svega, za nadati se je da je proces ukidanja, odnosno zatvaranja kroatističkih i slavističkih katedri uglavnom okončan, te da će oni koji su do sada uspjeli preživjeti zadržati svoju poziciju i dalje. Potom, sve je jasnije spomenuto grupiranje preostalih južnih slavistika/kroatistika na ona koje će biti snažne i po mogućnosti cjelovite, te one koje će održavati dio nastave i istraživanja, po

potrebi i smanjenim opsegom i s relativno malim brojem studenata, ali će svojim aktivnostima i rezultatima predstavljati nezaobilazan kotačić u ukupnoj slici te se, možda, u nekoj budućoj preraspodjeli uloga izboriti za veći dio kolača. Prvoj skupini, kako sada stvari stoje, streme, svaki na svoj način, odsjeci u Bambergu, Konstanzu i Göttingenu, dok se u drugoj, primjerice, nalaze Oldenburg, Saarbrücken, Tübingen i drugi. Treba priznati da je potpuno nerealno postojanje petnaestak jakih kroatistika u Njemačkoj, a od neodređenog broja odsjeka, u nejasnim kombinacijama i s neizvjesnom budućnošću, znatno se mudrijom čini rješenje s nekolicinom jakih kroatistika, i što više sveučilišta na kojima će postojati fragmentarno, bilo kao dio književne znanosti, lingvistike, jezičnih tečajeva, ili interdisciplinarnih modula. Takva bi strategija umnogome olakšala obavljanje onih silno važnih djelatnosti koje spomenuto Ministarstvo već sada vrlo uspješno obavlja (a dojam je da će se stvari razvijati i nabolje). Misli se pritom na stipendiranje studijskih boravka studenata i znanstvenika u Hrvatskoj, donacije knjiga i podupiranje raznih popratnih aktivnosti (pri čemu se važnošću ističu ekskurzije). Dakako, i u tom segmentu ima prostora za napredak, ali on u prvom redu ovisi o financijama, čime ponovno ulazimo u domenu onoga na što se „odozdo“ teško može bitno utjecati.

Treba nadodati da sveučilišta, iako nedvojbeno središta kroatističkih zbivanja, nisu i njihovo jedino poprište, a još su manje jedino područje na kojem je dodatna aktivnost potrebna. Nužni su koraci i na međusobnom povezivanju njemačkih kroatista i interesenata, javna prezentacija njihovoga rada, općenita promocija hrvatske kulture i znanosti, dakako, s naglaskom na književnosti, kao i ciljane potpora hrvatske države. Pozitivno je, svakako, što se na većini ovih područja događaju pomaci, i to mahom na bolje. Među njima svakako valja izdvojiti barem neke. Prošle je tako godine utemeljeno *Njemačko društvo za kroatistiku* (*Deutsche Gesellschaft für Kroatistik*), udruga koja bi trebala postati platforma međusobne komunikacije njemačkih kroatista te daljnje suradnje s hrvatskim partnerima, kao i zalog budućega razvoja. Njezina internetska stranica (www.kroatistik.de), ona projekta predstavljanja hrvatske književnosti na sajmu u Leipzigu (www.crobuch.de) kao i ovaj časopis trebali bi

preuzeti ulogu predstavljanja rada njemačke kroatistike i hrvatske književnosti na njemačkom govornom području.

Već je spomenuta važnost prezentacije kulturnih vrhunaca, pa tako i književne produkcije. To je segment u kojem je vjerojatno i najnužnija ne samo pomoć, nego i inicijativa iz Hrvatske. Svakako je pohvalan zadnjih godina primjetan porast broja prijevoda. Treba, međutim, imati na umu da je pojavljivanje prijevoda u javnosti tek jedna etapa, budući da se zna događati da usmena predaja bude jedini način na koji se tim knjigama pokušava probiti put do ruku javnosti. Jasno je da danas bez odgovarajuće „logistike“ u suvremenim okolnostima nikakav proizvod, pa tako niti kulturni, nije moguće približiti širem krugu ljudi, barem onima za koje se zna da su zainteresirani. Iz svih tih razloga je svakako izuzetno važan bio nastup Hrvatske kao zemlje-gosta na ovogodišnjem sajmu knjiga u Leipzigu. Projekt vezan uz taj sajam, u međudnosu sa sve većim brojem prijevoda hrvatskih djela ostavlja nadu da će se uskoro barem malo promijeniti recepcija hrvatske književnosti u širokoj javnosti, to jest, da će potencijalna publika postati svjesna da je hrvatska književnost nešto postojeće i vrijedno interesa.

Što se tiče ciljane potpore hrvatske države i institucija, i ovdje se zadnjih godina naziru pomaci nabolje, bilo da je riječ o izravnoj potpori sveučilišnim djelatnicima i odsjecima od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, potpore književnoj promociji i prijevodima Ministarstva kulture, ili o aktivnostima i inicijativama drugih ustanova (među kojima bi trebalo izdvojiti *28. Zagrebačke književne razgovore* u organizaciji *Društva hrvatskih književnika*, a na temu položaja hrvatske književnosti na europskim sveučilištima). Ono što bi u svakom slučaju trebalo intenzivirati je angažman hrvatskih sveučilišta na izravnoj kooperaciji s njemačkima (svako bi njemačko sveučilište s katedrom za kroatistiku trebalo biti povezano s nekom visokoškolskom ustanovom u Hrvatskoj. Isplativost takve veze za hrvatska sveučilišta nije nimalo na idealističkoj razini, treba samo spomenuti europskih fondova koji bi se tim putem puno lakše slijevali i u projekte hrvatskih znanstvenika. Da nije riječ o

utopijskom poduhvatu, pokazuju brojni postojeći projekti, primjerice oni hrvatskih privatnih visokih škola.). Takvi bi ugovori, osim zajedničkih projekata, financijske suradnje i drugih materijalnih pogodnosti omogućavali i razmjenu znanstveno-nastavnog osoblja i studenata, što su dvije točke koje su na izuzetno niskoj razini, ponajprije stoga što su sporadične i stihijske. Međusobna suradnja znanstvenika je pak osjetno življa i plodonosnija, kako glede razmjene spoznaja i literature, tako i međusobnog pozivanja na konferencije i predavanja, usprkos ponekad podcjenjivačkom odnosu matične struke prema inozemnoj, što i nije sasvim nerazumljivo, te je, budući da obično počiva na stereotipima i predrasudama najčešće eliminirano pomnijim upoznavanjem radova. Ostaje, dakle, da se poradi na institucionalnoj vezi, i to prvenstveno, ali ne samo među sveučilištima, jer je i svaki dodatni napor svih spomenutih (i drugih) institucija za svaku pohvalu i koristan.

S druge strane, kako svako zlo rodi i nešto dobro, tako je i slabo zanimanje hrvatske javnosti i tek stihijska pomoć države prethodnih godina nagnala kroatiste izvan Hrvatske da pokušaju sami uzeti sudbinu u svoje ruke. Shvativši, naime, da su promjene nužne, i da dijelom moraju krenuti od njih samih, njemački su se kroatisti, uz pomoć nekih hrvatskih državnih institucija (Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Berlinu, Ministarstvo znanosti i drugi) odlučili aktivirati. U Berlinu je 2005. godine održano njihovo prvo godišnje savjetovanje, krajem listopada 2007. treće, na kojem je već bilo sasvim očito da se stvari pomiču i to dobrim dijelom nabolje (za razliku od prvoga puta, kada su iz svih dijelova Njemačke odzvanjale kroatističke žalopojke). O tome svjedoče spomenuta udruga, internetske stranice, časopis, zbivanja vezana uz promocije prijevoda i drugo. Upravo ovdje leži dodatni tračak optimizma, budući da je to *conditio sine qua non* svake budućnosti, koja ne može i ne smije ovisiti (samo) o angažmanu hrvatskoga društva i države.

Ovdje se nismo bavili važnošću egzistencije kroatistike na njemačkim sveučilištima, niti naglašavali da je u vremenu globalizacije i integracija, komercijalizacije i interneta vjerojatno važnije nego ikad učiniti vlastitu kulturu,

duhovnu tradiciju i suvremenost, dakle, samoga sebe prezentnim i prepoznatljivim, te dati doprinos „europskoj kulturnoj raznolikosti“. Ovaj maleni pregled stanja u kojemu se nalazi hrvatska književnost na njemačkim sveučilištima, kao i okolnosti i uzroka za to zamišljen je prije svega kao poticaj za razmišljanje, u nadi da će kroatistika u Njemačkoj naći načina da se prilagodi novim okolnostima i počne svoj ponovni uspon na vrhunce na kojima je dugo boravila.